

ОБНАВЉАЊЕ

Једна вијугава трака беличасте светлости искрсну усред шумског зеленила и не-стаде, шмугнувши у мрачну дубину шуме. Трајало је делић секунде, али довољно да из птичје перспективе у њој препознамо женску силуету. И док се летилица с туристима лагано спушта кроз мекано плаветнило, омамљена мисао креће даље, саопштавајући да је у тајанственој девојци препознала никог другог него Деметру. Да је уходимо мало... Ионако су наши главни јунаци, Ирена и Михајло, тренутно од мале литерарне користи – управо су везали појасеве, јер се авион припрема да слети. Биће места и за њих, полако. Да сада видимо куда је одлепршала Деметра. Шта ради у овој критској шуми? Да ли тражи хлад? Али, не верујемо да су богови осетљиви на временске услове. Нешто друго је наумила. Не видимо јој лице, али по грацилном, поноситом ходу, закључујемо да је лепа. На себи има хаљину од белог платна која открива витке глежњеве, коса је дуга, светлосмеђа. Наравно да је боса, шта ће богињама обућа, штикле, такве глупости. Ходе скоро лебдећи, милујући траву својим божанским стопалима, истина, малчице запрљаним. Ни то нам не промиче. Додуше, не би требало да се сувише задржавамо на детаљима, јер је остало свега неколико минута до слетања. Сад богиња стиже до краја шуме и тек пошто изађе на једну богато осунчану ливаду, спазисмо да у руци држи кошару с класовима жита и неким цвећем. Изгледа да је нарцис. Да, то је нарцис. На десетак метара од ње је силуета мушкарца. Још који корак напред и све ће постати кристално јасно. Смртник Јасион, згодан и леп, за чији су се тен заједно побринули море и сунце, стоји и чека. Шта чека тај лепи младић на „три пута поораној њиви“? Зар нема паметнија посла, радни је дан? Наравно, чека тренутак за рађање мита. У овом часу их треба оставити саме, довољно је замислити корпу спуштену на тло „три пута пооране њиве“, замислити и цветове нарциса који радознало провирују преко ивице корпе, гурајући се међу равнодушним класовима жита, ошамућеним од сунца. Они ништа не примећују, али нарцис, тај ће све видети и чути: хаљина задигнута све до струка, ноге савијене у коленима, широко размакнуте, порцелански бела божанска колена цакле се на сунцу, слатке љубавне речи и уздаси, и остали безобразлуци. И, ето, нама, свету, из Деметрине утробе оплођене семеном згодног смртника на „три пута поораној њиви“ – никог другог него Плута. Неће проћи много времена и свет ће га завоleti и обожавати, а један Аристофанов лик, удворички ће му рећи: „Све због тебе дешава се на овом свету. Због тебе су све вештине што је изнашао људски ум. Тебе се још нико заситио није.“

Док смо ми уходили Деметру... А ко смо то ми? Ко сам ја?, питаће се неко, с пуним правом. Ја сам Дух приче. Тако је било и биће док год је света. У све што се људима догађа уткана је једна заједничка жудња – да то буде испричано. Само што су неки духови лењи да приповедају и сведоче, и таквих је највише, а неки то воле и лепо им

иде. Има и оних брбљивих и досадних који својом причом упропасте догађај. Такви боље да ћуте. Али, доста о мени, иначе би ме неко, с правом, могао сврстати баш у ту трећу категорију.

Шта раде наши јунаци док ми шпијунирамо Деметру? Михајло се мешкољи у седишту, после дремежа, а Ирена је заглављена у дугуљасто парче копна, спуштено на широку, сјајноплаву морску тацну, која постаје све ближа, и све јаче блешти под свеже умивеним сунцем – тек изронило из воде, наизглед потпуно невиним, као да никада никоме није нашкодило. А да ли је баш тако? Зар то није и Икарово сунце? Да га потражимо у оном лавиринту? Не, немамо времена.

Да ли људи када уђу у улоге туриста постају посебна људска врста?, пита се Ирена док са својим мужем у згради аеродрома чека пртљаг, прелећући погледом преко мноштва људских фигура, очију упртих у покретну траку. Пажњу јој одвлачи девојчица у жутој хаљини која покушава да истргне руку из мајчине, што ће и успети накратко, те настаје љупка сцена јурњаве око колоне пристижућих кофера. Ето, туристи тек слетели, још се нису ни распаковали, а већ имају свој наступ.

Пртљаг је стигао, Ирена и Михајло су сада у аутобусу који ће их одвести до хотела, те ће их наредних пола сата на позадини од свежег плаветнила мора и неба, поздрављати маслињаци, платани, чемпреси, али и лепе а отровне бугенвилеје, и читава племена кактуса. То само значи да имамо времена да и сами још мало разрадиммо Иренину мисао о туристима, насталу у згради аеродрома. Да ли се заиста путници преображавају у посебне ентитете већ док вуку кофере ка својим одредиштима, радосни што су стигли, спремни за хајку – да чула нахватају што више тога? Мора да су свима симпатични, мештанима поготову, на крају крајева, они од њих живе. Могло би се очекивати и да понеки мештанин на улици приђе ознојеном, тек пристиглом туристи с кофером за петама, помилује га по глави, можда и уштине за образ, каже му коју топлу реч добродошлице, пита да ли треба помоћ, зна ли његова слатка туристичка главица куда се упутила? Да није можда гладан, жедан? Туриста као заштићена врста. Тако је. Туриста као биће коме је све дозвољено и коме је све подређено. Јер туриста је покретач привреде, акцелератор бруто друштвеног производа, зар је то мала ствар? Што више туриста, то више подстрекивача развоја, што брже вуку кофере, пре ће стићи до циља, пре ће почети да троше своје новчиће који ће се пребројавати у некој хладовитој просторији с високим плафоном – колико коме. И држава и локални становници трљају руке. Његово величанство новац. Наравно, и наш Плут трља руке.

Разгађени морским призорима, али још тешких глава после ноћног лета, наши јунаци сада силазе из аутобуса који их је довезао у центар Ретимна. Гладни су, оброк у авиону домаће авио-компаније био је традиционално скроман, паковања симпатична, али минијатурна, и флаша воде мала, тако да су и жедни, а нема оног доброг мештанина да их помази и покаже им пут до најближе самопослуге, да бар купе воду.

У шареној скупини која је чекала на пријавници хотела, Иренину пажњу поново привлачи млади пар са две девојчице, од којих смо млађу, у жутој хаљини, од неких четири-пет година, већ упознали као малу особу која воли да трчи где не треба. Мајка овог пута покушава да је ухвати између столова у трпезарији чија су двокрилна врата широм отворена, пошто јој се отела и растрчала, смејући се. Призор као да је све

разгалио. Тек пристigli гости хотела гледају у правцу ресторана смешећи се, као да је сцена с девојницом сигуран знак да ће предстојећих десет дана протећи добро, и као да сви навијају за дете, да што касније буде уловљено. Чак се и службеник на пријавници смешкао испод густих, црних бркова који су се фино уклапали уз његову обријану главу и белу кошуљу. Већ за неколико дана, целој групи биће позната још једна занимљивост у вези с девојницом, осим склоности ка растрчавању у било којем простору. Дете скоро ништа друго није јело осим шпагета, због чега ће је Ирена и Михајло за себе прозвати Шпагетица. И док је наша јунакиња из хола посматрала несташну девојницу, која успешно избегава мајчине руке, изненада јој се отвори једна слика из прошлости – она и њен отац наизменично јуре једно друго око кухињског стола, обичај који су дуго упражњавали, чак и током њене гимназије, наизглед бесмислен, а заправо је значио игру која никада не изневерава, која носи извесност врхунца задовољства у часу кад схваташ да ћеш бити ухваћен – читавим телом пролази те невероватна језа, али пријатна, чак слатка, јер у дубини душе знаш да ти се ништа лоше неће десити, и онда следи смех, дуг, ослобађајући. Да ли човек несвесно жуди за свим могућим осећајима и осећањима записаним у шеми сваког људског бића? Зашто си се баш сада сетила те игре? Можда су прошле деценије како на њу ниси помислила, а не може се рећи да није било асоцијација, зар си мало трчала по свом дому за вашим ћеркама? Да ли је и то драж путовања – после двоипочасовног лета, створила си се на месту које је такорећи до малочас спадало у категорију даљине? Јесу ли то благи *йоџрес* бића, када прошлост нашој свести испоручује нова сећања?

За неких шест-седам дана Ирена и Михајло пронашли су баланс између истраживања острва и нових открића, што ће им успоравати време, и рутине која то исто време халапљиво гута приближавајући их крају летовања, али и доноси сигурне ужитке, попут одласка до плаже увек истим путем, кроз ботаничку башту, стазом која води поред џиновског бамбусовог дрвећа, па кроз Велику капију старог града, уским, хладовитим улицама, поред грађевина с потписом и венецијанских и источњачких мајстора и освајача.

Сва су чула, дакле, довољно разгаљена, њих двоје већ уметнути у композицију града, и читавог острва, такорећи у блаженство, што се може тумачити и као намештање сцене за још један *йоџрес* Ирениног бића. Испијала је узо уз „малићана“ салату, препуштајући се уобичајеној атмосфери ресторана пред вечеру коју они ритуално започињу с тим традиционалним пићем и том салатом од плавог парадајза с маслиновим уљем и белим луком. Михајло је прегледао поруке на свом телефону, Ирена је посматрала људе који су се тискали с тањирима у рукама уз шведски сто, одакле се ширио коктел мириса различитих јела, и бацала поглед кроз стаклени зид на башту с једном великом палмом по средини, зањиханом на ветру. Море се не види, али се његово присуство јасно осећа. Одједном је потпуно сигурна да бити туриста значи имати улогу, у какву је и сама ускочила већ по слетању на острво. Да ли при сваком путовању, свесно напуштамо себе, или бар велики део себе, отварајући за нова искуства неки још непотрошени део бића, или можда најочуванији, довољно свеж, чак и наиван... И баш као да проверава да ли је до тог часа добро играла своју улогу, упоредо са сликама из трпезарије које су јој пред очима, на које не утиче, уз пригушене

гласове и звекет прибора за јело, пуштаће да јој се нижу и призори из протеклих дана, те ће се наћи у некаквом хипнотишућем вртлогу непосредне стварности и блиске прошлости: грацилни принц љиљана са фреске у Кнососу и једна мачка на зидићу, попут украса, ту, у Ретимну, врло мршава, лед-белог крзна, црвених беонача. Мачка ће те снажно подсетити управо на принца, можда због времености којом је одисала – стара, елегантна дама – а можда и зато што су на острвима везе чвршће, време збијеније. Ова мачка је некако прастара, рећи ћеш Михајлу и тражићеш да те слика с њом. Али због њеног непријатељског режања, убрзо бришеш фотографију из телефона, да ли из неког сујеверја?

И слике с излета на Либијско море, у Плакиас, сада су јој пред очима; аутобус који се споро приближава лакат-кривини улево и, уместо да скрене, возило продужава напред, право ка понору, примичући се самој ивици, из перспективе твог седишта негде по средини аутобуса, он је ту ивицу већ прешао, застаје ти дах, док панично стискаш Михајлову шаку, чују се гласни уздаси, понеки јаук, и већ кад си била сигурна да ћете слетети у провалију, јер сила земљине теже никада не спава, и кад помишљаш како ће то бити врло глупа туристичка смрт – зар баш ми да налетимо на возача самоубицу, јутрос је нашао да пукне – аутобус креће уназад, и онда коначно скреће лево у кривину. Какав би то скок у рај био! Преко стена, кактуса, преко жбуна бугенвилије боје крви, право у тиркизно море, прилично хладно, у шта ћете се касније уверити. Плажа је пешчана, утиснута између два стеновита брда, омеђена редом високих, разбарушених палми...

За све то време, док се смењују слике, до Ирениних ушију допире музика гласова из ресторана, на различитим језицима, и тако напуњених, чак препуњених чула, изненада осећа као да узлеће, лагано нестаје, или као да ће заспати, док палма и даље маше својим лишћем, а Михајло оборене главе наставља да претражује телефон, те ће делић секунде пре *ѵоѵѵреса* осетити апсолутну физичку и психичку самоћу, али кроз пуноћу сопственог бића, и заводљиву самодовољност, да би се већ у наредном трену, с можда пресудним погледом на породицу коју смо већ упознали, на Шпагетицу и њену сестру, десио нагли, оштри рез у стварности, пуцање тог раскошног тренутка садашњости, отварање малог прозора у прошлост кроз који се хиперреалистички јасно појављује један приказ из дневне собе. Ана и Уна, њихове ћерке, близнакиње, сад одрасле, које већ годинама уназад летују са својим друштвом, тада старе пет-шест година, раздрагано утрчавају у дневни боравак, ти си у фотељи, нешто читаш, Михајло на троседу, загладан у телевизијски екран. Свака у руци носи по једну „братз“ лутку, велике главе, крупних очију. Колико ћемо остати на мору?, цвркутавим гласом пита Ана, старија шест минута, као представник њихове мале заједнице. Михајло не реагује, и даље гледа у екран. Стрпите се мало, тата има неки проблем на послу, чека неку уплату... не знамо још када крећемо. Тата, је л' ми идемо уопште на то море?, пита строго Ана. Не знам, ето, још не знам! виче из свег гласа. Скачеш са фотеље, хваташ их за рамена, знаш добро да се већ покајао због вике, знаш и да му је тешко, да је пред пуцањем, али си свеједно љута, повређена колико и оне, благо их одгурујеш, склањаш из дневног боравка усмеравајући их ка њиховој соби, као две играчке, као лутке на навијање, чија кретња и све остало што чини њихов живот, зависи од вас, од ваше

добре воље, од способности да зарадите новац, од „јебене уплате од јебене фирме у овој јебеној земљи у којој нико никоме ништа не плаћа“.

А ми додајемо и Плута који лебди над двома малим главама, са по неколико палмица у коси, злурадо се кикоћући, хи-хи-хи, цурице, хтеле сте на море...

То оштро отварање прошлости доноси јој налет ганутости према девојчицама и према себи, али не у виду самосажаљења, већ благе туге, меланхолије... Да ли си прерано родила, Ирена, ниси имала ни двадесет три, тек дипломирала, и одмах затруднела, као да ти је баш тај папир и само он био потребан за трудноћу, сад, девојко, изволи, размножавај се, је л' то писало на њему? Једноставно се створио... Михајло се буквално створио за њу. Као да га је однекуд испоручио онај лудо ветровити дан, спустила га кошава право пред улаз у твоју зграду. Је л' ти овде станујеш, треба да погледам неки стан, агент касни, каква је зграда, какви су људи, је л' ту живиш с родитељима? Милион питања. Згодан, у оделу, послован човек, готов човек, већ увежбан за живот, за разлику од тебе, растргнуте између жала за бившом љубављу и жеље да што пре све заборавиш... Девет година старији. Михајло. Какво дивно име. Није ни чудо што си годинама била без посла, млада мајка са две близнакиње, та ће вечито бити на боловањима...

Док испија већи гутљај пића, осећа јасно цепање изнутра, сопствени непријатељски поглед из сева прошлости, некакву извитоперену завист према самој себи која сада седи за столом, испија узо и ужива у „малићана“ салати, у погледу на палму која плеше на вечерњој светлости... Да ли смо с неким задовољствима закаснили?, пита се. Располућеност траје још сасвим кратко, и онда осећа како поново уклизава у садашњост, како је изнова осваја богатство тренутка, уз обећање лепог остатка вечери, сутрашњег поновног одласка на плажу, скупљање бамбусових штапића на плажи... Затим повратак у хотел, туширање, врата од купатила су отворена, остани мало слана, добацује ти из собе, с лежаја. Одлазак на вечеру, која ће започети с истим пићем и истом салатом, потом припрема за излазак, лака хаљина, шминка није потребна, само руж, остало су одрадили море и сунце, затим дуга шетња старим градом, и на крају вино, локално – добро расхлађени розе у башти неког од ресторана на узвишици, уз саму обалу, одакле ћете уз пријатно необавезујући разговор, који то скоро да и није, тек размена покоје речи, после још једног испуњеног дана, гледати мало једно у друго, мало људе око себе, а највише у блиставоцрно, благо запенушано море.

Иренице, куда си одлутала?, проговара Михајло.

Увек кад ми кажеш Иренице, мислим да ме заводиш.

Па, је л' то лоше?

Сутрадан ће наши јунаци обићи једно село у близини Ретимна до којег ће стићи туристичким возићем, путем који вијуга између стена у боји цимета, које се окомито уздижу, пресвучене на врху слојем ниског зеленила, као исечени комади торта, неке украшене, рођенданске, док ће их све време пута пратити велики, црни облак, једини за десет дана боравка на том острву. Нестао је пре него што су и стигли у село. Уследиће шетња кроз бајку узаним стазама међу полусрушеним каменим зидовима кроз које ту и тамо пробија трава, и не зна се да ли му је пријатељ или непријатељ, да ли служи као везивно ткиво или ће га у неком часу срушити. Зидови без крова, или чији је кров небо, лукови над којима се упорно држи по неколико редова блокова... Село

је заправо спој полусрушених и оронулих кућа, и оних потпуно нових, с јасном доминацијом старих, јер овде је време важно, чак најважније. Чини се да су малобројни становници села под сталним надзором прошлости. Водич ће их повести и у малу радионицу качкаваља. При уласку у расхлађену просторију, запахнуће их оштри, киселкасти мирис. Пробаће неколико врста сирева, а двоје италијанских туриста, мушкарац и жена у позним годинама, супротставиће се водичу када буде представио пармезан, не, то није пармезан, ваљда они најбоље знају шта је пармезан, рећи ће на енглеском, а потом ће се још мало домунђавати на свом језику... Затим је уследио групни одмор уз кафу. Баш као да су се поштено нарадили. Аха, желите кафу!, рече Дух села, трљајући руке, заправо глумећи Плута с почетка приче, те ће наши јунаци у башти јединог сеоског ресторана, с погледом на рушевине из којих провирују векови, убрзо испити најскупљу кафу за читаво то летовање, скупљу од оне у центру Ираклиона. Нешто се овде тихо опире не само посетиоцима, већ и мештанима, помислиће Ирена.

Упркос томе, осећаш се добро, али мало чудно, трагаш за речи која ће најбоље описати твоје осећање док застает пред прочељем једне грађевине која је некада била кућа, сада се то не може рећи, јер недостаје кров, недостају и врата у лучном довратнику који ће ту изгледа и даље стајати поносито чак и кад све камење око њега поотпада. Као капетан брода. Поглед ти везује зеленило које пробија кроз зидно камење. Има га и дуж ивице прага испред којег стојиш. Управо суживот прастарих зидова и свежег биља под млазом јутарње светлости која се неометано разлива читавом композицијом, изазива у нашој јунакињи необичан осећај који још није именован. И онда коначно проналази реч, тачније, позајмљује је.

Хвала, драги Сарамаго, то је управо то – наша јунакиња осећа се *обновљено*. Као и његов Путник у књизи *Путовање кроз Португалију* када уђе у цркву стару седам векова и угледа „малени атријум прекривен травом“.

Та трава, овде, у овом селу, на грчком острву, док је гледаш – некако постаје твоја, као да је управо никла за тебе. И одједном осећаш повезивање и с властитом прошлостју, и осећаш како се време, попут мора чији мирис наноси топли ветар, ваља у сопственом кориту, равнајући тло, отупљујујући и површину свега што је било лоше.

И ево Ирене како укочена стоји пред остатком зида као пред иконом, пружа руку ка једној влати траве и нежно је додирује кажипрстом.